

Урош Станковић, мастер права

асистент Правног факултета у Новом Саду
ustankovic@open.telekom.rs

ДРЖАВНИ САВЕТ И КНЕЗ АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ КАО ТУМАЧИ ПАРНИЧНИХ ОДРЕДАБА СУДСКИХ УСТРОЈСТАВА

У раду су приказана аутентична тумачења три прописа о судовима Устројства окружних судова (1840), Устројства Врховног суда (1846) и Устројства Апелационог суда (1846), која су донета за време владавине кнеза Александра Карађорђевића (1842-1858). Аутор најпре сагледава узроке подношења молби за тумачење тих прописа, а потом излаже текстове интерпретативних закона и анализира их. На крају аутор истиче чињеницу да је аутентична тумачења у сва три случаја иницијално Министарство правде. Из свега закључује да њихова садржина указује на још увек слабо развијен правни систем и недовољну стручност државних органа, као и да се кроз ова тумачења која су по својој садржини не само прецизирала постојеће прописе, него су их и допуњавала осавремењивао парнични поступак у младој српској држави половином XIX века.

Кључне речи: *Државни савет. Кнез Александар Карађорђевић. Аутентично тумачење права. Устројство окружних судова. Устројство Врховног суда. Устројство Апелационог суда.*

I

Владавину кнеза Александра Карађорђевића, између осталог, обележава и обимна законодавна делатност. Као њен резултат настају многобројни правни акти најразличитије садржине. Доношење прописа је било релативно лак део посла. Много озбиљнији проблеми су настајали када је новодонете правне акте требало применити. Норме су неретко биле нејасне и само фрагментарно регулисале одређено правно питање. Адресати правних аката су се сусретали с тешкоћама, јер нису знали како да се понашају да би удовољили

њиховим захтевима. Помоћ, међутим, није могла да стигне ни од државних органа задужених за спровођење права, пошто су за њих нови прописи били једнако велика енигма. Из свих ових разлога државни органи адресирају законодавној власти – Државном савету и кнезу Александру Карађорђевићу, молбе за тумачењем правних аката нејасне садржине. Међу нормама чије је тумачење тражено и које су касније „протољковане“, важно место су заузела и три судска устројства – *Устројство окружних судова* (у даљем тексту: УОС),¹ *Устројство Врховног суда* (у даљем тексту: УВС)² и *Устројство Апелационог суда* (у даљем тексту: УАС).³ Треба напоменути да одредбе устројстава којима је регулисана организација судова нису уопште тумачене; нејасноће су се јављале само око примене норми о грађанском судском поступку. У тексту који следи изложићемо процес доношења интерпретативних закона и њихову садржину, а потом их анализирати.

II

Прву молбу за тумачење је поднело Министарство правде актом од 5. новембра 1849. године.⁴ Према мишљењу Министарства, спорне су биле одредбе чл. 54 УОС и 14 УАС, које су предвиђале да ће парнична странка незадовољна пресудом окружног односно Апелационог суда имати на располагању рок од 8 дана од дана предаје пресуде за изјављивање жалбе. Поменути прописи, наиме, нису нигде спомињали да ли у осмодневни рок улазе сам дан када је пресуда предата парничној странци, недеља и празник. Министарство додаје да подзаконски акт који се дотиче ове проблематике, *Циркулар Министарства правде А№ 2499 од 21. јула 1840. године* (у даљем тексту: *Циркулар*), спорну материју решава тако да суд „заказује“ странци да му ради подношења жалбе „предстане“ у року од 8 дана од предаје извода пресуде, при чему се у осмодневни рок не убрајају недеља и празник. Дакле, *Циркулар* само парцијално решава недоумице, јер се не изјашњава о дану почетка рока.

Узимајући у обзир да пресуда може бити предата странци ујутро и пре подне, али и после подне и увече, Министарство сматра да би жалиоцу требало омогућити пуних 8 дана да размишља о садржини жалбе. Другим речима, дан предаје пресуде не би требало урачунавати у рок. Између *Циркулар*а и устројстава постоји несагласност у

¹ *Зборник свих закона и уредби изданих у Кнежевини Србији* (у даљем тексту: *Зборник закона*) I, 182-195.

² *Зборник закона III*, 132-135.

³ *Зборник закона III*, 148-153.

⁴ Датуми у раду су наведени према старом календару.

вези са рачунањем недеља и празника, зато што устројства о томе ћуте. Министарство претпоставља да би ове дане требало искључити из рока само ако падају у његов последњи дан. Не желећи дубље да се упушта у проблематику, моли Савет да протумачи чланове 54 УОС и 14 УАС одговором на питање како у оквиру осмодневног рока третирати дан предаје пресуде, недељу и празник.⁵

Молба за тумачење је у овом случају, чини се, само делимично оправдана. Децидираног правила које би одредило да ли у рок за жалбу улази дан када је пресуда предата заиста није било, пошто се то ни из устројстава ни из Циркулара није могло разлучити. С друге стране, питање хоће ли се у рок урачунавати недеља и празник је, у основи, непотребно. Иако је постојала законска, правне празнине никако није било, зато што је Циркулар недвосмислено прописао како ће се у том погледу поступати.

Поднесак Министарства је стигао у Савет 15. новембра. Одлучивање о молби је текло више него задовољавајућом брзином; одлука је донета свега четири дана након пријема акта. Пре изношења молбе на седницу Савета о њој се изјаснила једна комисија формирана при Савету, чији су нам састав и ток рада непознати.⁶ Комисија је представила нацрт тумачења на седници Савета од 17. новембра, према коме се дан предаје пресуде парничним странкама неће урачунавати у рок за изјављивање жалбе. Исто важи и за недељу или празник, када падају у последњи дан рока. И остали дани када је суд затворен сматрају се за дане „судејског одмора“, па не улазе у осмодневни рок ако се он на њих завршава; у таквом случају рок ће истећи следећег радног дана. Сви остали „недељни или празнични дани“ се без изузетка убрајају у рок. Коначна одлука о молби Министарства је донета на седници Савета од 19. новембра. Савет је одлучио да прихвати мишљење Комисије и, сагласно чл. 13 тада важећег, тзв. Турског устава⁷ (1838, у даљем тексту: Устав), пошаље га кнезу ради одобрења.⁸

⁵ Архив Србије (у даљим напоменама: АС), *Министарство иностраних дела Внутрено одељење* (у даљим напоменама: МИД В) III/275 (1849), *Препис молбе Министарства правде Државном савету АNo 4566* од 5. новембра 1849. године.

⁶ Доказе о формирању комисије пружају нам протокол седнице Савета од 17. новембра, у коме је почетак нацрта тумачења забележен на следећи начин: „Комисија (подвукао У. С.) је мњенија... (следи садржина нацрта)“ и деловодни протокол Савета, чија рубрика о решењу донетом поводом предмета почиње речима: „Да се учини књазу представљеније у смислу комисијског (подвукао У. С.) мњенија“. АС, *Државни савет* (у даљим напоменама: ДС), *Протокол седнице ДС No 679* од 17. новембра 1849. године; *Деловодни протокол ДС* (у даљем тексту: ДПДС) (1849), бр. 679.

⁷ Поменути члан је предвиђао да ће Савет подносити кнезу предлоге закона. Види: *Зборник закона I*, 4.

⁸ АС, ДС, *Протокол седнице ДС No 679* од 17. новембра 1849. године; ДПДС (1849), бр. 679; МИД В III/275 (1849), *Нацрт тумачења чланова 54 УОС и 14 УАС No 679* од 19. новембра 1849. године.

Кнежевска канцеларија је примила нацрт тумачења 17. децембра. Међутим, акт је на кнежево одобрење чекао прилично дуго, нешто мање од пет и по месеци. Коначно, 30. маја 1850. године, кнез је одобрио садржину тумачења и наредио да се о одобрењу известе сва министарства и Савет.⁹

„Толковање“ Савета је имало двојаку природу. Оно тумачи правну норму утолико што разјашњава од када почиње рачунање законом предвиђеног рока и који дани у њега улазе, чиме попуњава празнине у устројствима. С друге стране, мења одредбу Циркулара о својствима недеље и празника, па је према томе уједно и измена једног правног акта.¹⁰

Садржина интерпретативног закона имала је низ добрих решења, али и недостатака.

Природно је да се нерадан дан не може рачунати као последњи дан рока, јер странка тада објективно не може да преда свој поднесак; другачије решење би осмодневни рок *de facto* претворило у седмодневни и сузило права потенцијалних парничара. Обрнуто, остали нерадни дани се нису негативно одражавали на положај парничних странака (које су могле да их проведу конструктивно, пишући жалбу и размишљајући о жалбеним разлозима), што значи да је законодавна власт исправно оценила да они не треба да имају утицаја на протек рока. Целокупан текст тумачења у потпуности одговара савременим решењима у вези с рачунањем рокова у парничном поступку.¹¹ Из тога логички произлази закључак да су Савет и кнез својим интерпретативним законима модернизовали један сегмент парничног поступка и приближили га темељима на којима данас почива.

⁹ АС, МИД В III/275 (1849), *Допис МИД В министарствима и Савету No. 1833/1849* од 30. маја 1850. године; *Деловодни протокол МИД В* (у даљем тексту: *ДПМИДВ*) (1849), бр. 1833.

¹⁰ Смисленост анализе у којој мери неко „толковање“ одговара савременом појму аутентичног тумачења правне норме намеће правна терминологија XIX века. Наиме, израз „токловање“ је имао врло широко значење и обухватао како аутентично тумачење права у ужем смислу, тако и решења која су истовремено и тумачење и измена одређеног прописа, акте који су искључиво измене и допуне важећих прописа, па чак и подвођење неког случаја под конкретну правну норму. Оваквих „неправих“ тумачења има много, али навешћемо само нека. При томе ћемо оставити по страни акте који су у исто време представљали и тумачења и измене правних прописа, јер ће о томе у даљем тексту бити више речи. Преостале две категорије уочавамо у трећем броју Зборника закона. Назив „толковање“ је, примера ради, додељен измени *Закона о повраћају земаља* (1839) и његовом тумачењу из 1845. године. Исто име носи и одговор Савета и кнеза на питање да ли парница Мише Илића из Пожаревца против масе покојног Мите Савића спада у групу поступака који се према већ поменутом закону не могу покретати (1846). Вид. *Зборник закона III*, стр. IV, 94 и 105.

¹¹ Вид. чл. 106, ст. 2 и 4 Закона о парничном поступку (у даљем тексту: ЗПП, 2004), *Службени гласник РС* 125/04, 8.

На тумачење бисмо изнели две замерке. Прва се односи на метод регулисања одређеног правног проблема. Савет и кнез нису одредили када ће истећи рок ако његов последњи дан пада у недељу или празник. Будући да је у наредном, трећем члану, прецизно регулисано шта ће се догодити у случају осталих дана када суд не ради, јасно је да су законодавци то морали да учине и када су у питању недеља и празник. Разлог за то је практичног карактера – органи задужени за примену правних норми и адресати су поимали право претежно казуистички, а не апстрактно, и једино изричите регулације нису могле да створе забуну.

Друга примедба је стилске природе. Односи се на језички непрецизну формулацију да ће „остали недељни и празнични дани без изјатија (изузетка) важити у рачунању рока“. Наравно, написано не упућује на постојање некаквих недеља и празника ван оних календарских, као што би се на први поглед могло помислити, него дефинише шта ће се десити ако недеља или празник падну у неки други дан рока осим последњег. Како би се избегла погрешна тумачења, реченицу је требало стилизовати јасније, што све, наравно, данас представља накнадну памет савременог правника.

III

Иницијатор наредног тумачења је такође било Министарство правде. Оно је актом од 27. септембра 1850. године замолило Савет да протумачи чл. 7 УВС, према коме ће Врховни суд примати „жалбе против сваког рода решенија Апелационог суда, с којима би стране незадовољне биле“. Питање је, по свему судећи, било да ли овај текст значи да ће парничне странке своје жалбе на одлуке Апелационог суда подносити непосредно Врховном суду. Министарство је искористило прилику да Савет обавести и како неки парничари још увек своја „незадовољства“ (жалбе) пресудама окружних судова и Апелационог суда предају њему, због чега губе право на рекурс.¹² Министарство још напомиње да чл. 12 УВС странкама омогућава да се на пресуде Врховног суда жале кнезу. Изгледа да је Министарство

¹² За разлику од данашњег, грађанско процесно право средине XIX века познавало је две врсте жалбе – жалбу у ужем смислу, која је подношена против одлука окружних судова, и рекурс, улаган на одлуке Апелационог и Врховног суда. Истини за вољу, законодавци нису били доследни у коришћењу ова два термина, па се израз „жалба“ често употребљава и за правни лек који се улагао против одлука Апелационог и Врховног суда. Примере употребе термина „жалба“ и „рекурс“ види у чл. 12 УВС, *Зборник закона III*, 134, допису МИД В Министарству унутрашњих дела од 3. децембра 1852. године. АС, *ДПДС* (1850), бр. 727; *МИД В V/67* (1852), *Допис МИД В Министарству унутрашњих дела вНо 1212* од 3. децембра 1852. године и тексту који следи.

Савету предочило и да је Врховни суд поднете жалбе одбацивао и поучавао странке да правне лекове подносе првостепеним судовима.¹³

Насупрот претходном случају, где је питању само делимично било места, овде је оно у потпуности било оправдано. Члан 7 УВС, који је говорио о пријему жалби на одлуке Апелационог суда, био је у очигледној супротности са одребом чл. 14 УАС, која је предвиђала да страна незадовољна одлуком Апелационог суда жалбу подноси првостепеном суду. Другог механизма за отклањање овакве противречности осим обраћања законодавној власти није било. У прилог оправданости молбе говори и пракса неуких незадовољних парничара, којима се свакако најлогичније чинило да жалбе предају управо оном суду који о њима треба да донесе одлуку. Али, будући да жалбена инстанца по природи ствари није довољно упозната са формалном страном жалбе, ипак је оправданије решење да се жалба предаје оном суду који је о предмету одлучивао у првом степену.

На адресу Савета молба је пристигла 2. октобра. Нацрт тумачења је израђен у року од тачно 15 дана од пријема поднеска – 17. октобра. Како извори о томе ћуте, није нам познато да ли је и овог пута ради израде нацрта тумачења била ангажована комисија. Чланови Савета нису се превише двоумили око тога коме се подносе жалбе на пресуде Апелационог суда, пошто чл. 14 УАС изричито каже да је то првостепени суд. Савет је дао за право пракси Врховног суда, који је непосредно поднете жалбе одбацивао. Смисао чл. 7 УВС је, сматра Савет, такав да се жалбе могу непосредно подносити Врховном суду против *решења (подвукао У. С.)*, а не пресуда Апелационог суда. Конфузију је, дакле, изазвала врста судске одлуке против које је дозвољено непосредно подношење жалбе.¹⁴ Констатовавши узрок проблема, Савет је искористио прилику да допуни и чл. 14 УАС. Аналогно одредби чл. 7 УВС, Апелациони суд ће бити овлашћен да прима жалбе на решења првостепених судова. Акт је послат кнезу 25. октобра.¹⁵

¹³ Изворни текст молбе Министарства није сачуван, због чега смо били принуђени да га реконструиремо на основу података из извора у којима је препричан. Вид. АС, ДС, ДПДС (1850), бр. 727; *Протокол седнице ДС No 727* од 1. октобра 1850. године, л. 121.

¹⁴ Израз „решеније“ се у судским устројствима користио и за доношење одлуке у судском поступку. Тако се у члану 7 УОС, који је прописао да ће судије окружних судова моћи да буду подвргнуте истрази само по претходном налогу и упутству Министарства правде, каже да ће Министарство „... жалбе противу судија примати и к *решенију (подвукао У. С.)* упућивати...“ УАС (чл. 15) је предвидео да ће Апелациони суд једном годишње Министарству правде слати списе предмета „по ради *решенија (подвукао У. С.)* пред њим стојећи“. Вид. *Зборник закона I*, 183 и *Зборник закона III*, 152.

¹⁵ АС, ДС, ДПДС (1850), бр. 727; *Протокол седнице ДС No 727* од 1. октобра 1850. године, л. 121.

Владалац је добио пројекат тумачења два дана касније, 27. октобра. Ни овог пута кнез се о предлогу тумачења није изјаснио брзо, мада је био далеко експедитивнији него приликом давања претходног тумачења. Сагласност на примљени предлог тумачења је изостала. Прегледавши примљени нацрт, кнез је 16. децембра донео одлуку да Савету пошаље предмет на поновно разматрање, с препоруком да при новом одлучивању, полазећи од већ одређених разлика између жалби и рекурса и пресуда и решења, изради нови, једноставнији нацрт интерпретативног закона, који ће бити разумљивији за судове и народ. Да би овај посао био успешно реализован, монарх сугерише Савету да од лица вичних праву образује комисију која ће сачинити текст тумачења. После тога ће интерпретативни закон ради прегледа бити поднет Савету, који ће га проследити кнезу.¹⁶

Изложени предлози откривају како кнез своју улогу законодавног чиниоца није схватао као пуко одобравање предлога Савета, већ је активно учествовао у давању интерпретација правних норми. Такав став још више добија на утемељености када се уочи да је смернице за даљи рад на интерпретативном закону дао управо владалац, који се у овој ситуацији показао као реалнији и трезвенији законодавни фактор и бољи познавалац могућности адресата и државних органа да усвоје одређену правну норму.

Послати акт Савет је добио 20. децембра. Но, одлука поводом њега није донета седам и по месеци. У складу са кнежевом препоруком, нацрт интерпретативног закона је кориговала у ту сврху формирана комисија.¹⁷ Дана 3. августа 1851. године је одржана седница Савета на којој је чл. 7 УВС протумачен по други пут. Садржина интерпретације била је нешто другачија него првобитно израђени нацрт. Парнична странка незадовољна пресудом Апелационог суда дужна је да у законском року поднесе жалбу на пресуду и „побуђенија“ (жалбене разлоге) првостепеном суду. Првостепени суд примаће и жалбе против пресуда Врховног суда, али ће странка, ако то жели, жалбене разлоге моћи да одвоји и преда их непосредно Министарству правде или кнезу. Ипак, и тада ће то морати да учини у законском року за жалбу или року који је суд на њен захтев продужио.¹⁸

¹⁶ АС, МИД В, ДПМИДВ (1850), бр. 2128.

¹⁷ О њеном постојању сведочи ДПМИДВ (1851) бр. 681, у чијем одељку о садржини пристигле представке почетак гласи да Савет „у следству поднешеног му мњенија Комисије (подвукао У. С.), подноси књазу правила Апелирања и Рекуруирања у грађанским парницама...“. Но, и овог пута њен састав нам остаје непознат.

¹⁸ АС, ДС, ДПДС (1850), бр. 998; МИД В, ДПМИДВ (1851), бр. 681. Могућност продужења рока за предају жалбених разлога је пружао Указ за рокове и рочишта у грађанским парницама (1847). Вид. Зборник закона IV, стр. 149-150.

Нови нацрт тумачења Савет је поднео кнезу 7. августа, а владалац је одлуку о њему донео 4. септембра. Кнез се сложио са измењеним текстом, али с обзиром на то да је према његовом мишљењу интерпретативни закон уносио измене у УАС и УВС, наложио је Савету да га поднесе у форми уредбе, и то у складу са препоруком од 21. октобра 1850. године.¹⁹

Акт се вратио у Савет 6. септембра. Али требало је нешто више од пола године да Савет поступи према кнежевом захтеву. То се догодило 15. маја 1852. године, када је Савет кнезу послао интерпретативни закон у прописаном облику, и то не само у довољном броју примерака за потпис, него и ради слања свим општинама у Србији.²⁰ Владалац је истог дана потврдио примљено тумачење и наредио да се оно пошаље свим министарствима.²¹

Решење поново само једним делом представља тумачење правних норми, док други део отклања контрадикторност између већ постојећих прописа. Интерпретативни закон има одлике тумачења у делу који објашњава ко је надлежан за пријем жалбе и жалбених разлога на пресуду Врховног суда, зато што су Савет и кнез прецизирали одредбу УВС не излазећи из њених оквира. Као нови пропис можемо окарактерисати део посвећен надлежности за примање жалби на пресуде Апелационог суда, будући да решава којој ће се између две норме са истом тематиком – члановима 7 УВС и 14 УАС, дати предност.

¹⁹ Због праксе парничних странака да жалбе предају ненадлежним органима, Министарство правде је 1. јула 1850. предложило Савету да се правни акти убудуће објављују тако што ће се њихов текст прикачити на неким видним местима по селима. Савет је на седници од 15. септембра одбио овај предлог, али се кнез о њему 21. октобра изјаснио позитивно. Савет је, међутим, 10. маја 1852. предочио владоцу да такав вид обнародовања закона није примерен српским селима, али је пристао да се закони који значајем одскачу од осталих достављају свакој општини у Србији. Вид. АС, ДПДС (1850), бр. 490, *Протокол седнице ДС No 490* од 15. септембра 1850. године, л. 42; МИД В, ДПМИД В (1850), бр. 1917; МИД В V/67 (1852), *Допис Државног савета кнезу Александру Карађорђевићу No 782/1850* од 10. маја 1852. године.

²⁰ АС, ДС (1852), *Протокол седнице ДС No 765* од 15. маја 1852. године, л. 476; ДПДС (1851), бр. 765; МИД В V/67 (1852), *Допис Државног савета кнезу Александру Карађорђевићу No 765* од 15. маја 1852. године.

²¹ АС, МИД В V/67 (1852), *Допис МИД В министарствима и Савету No 427* од 15. маја 1852. године; ДПМИД В (1852), бр. 427. Чак ни тумачење није помогло да адресати схвате суштину правне норме. Наиме, кнез је преко унутрашњег одељења своје канцеларије 3. децембра 1852. поручио Министарству унутрашњих дела да је при прегледању жалби поднетих му на разматрање запазио како се парничари њему жале на одлуке Врховног суда а Врховном суду на одлуке првостепених и Апелационог суда и апеловао да се становништву још једном објасне одредбе судских устројстава. АС, МИД В V/67 (1852), *Допис МИД В Министарству унутрашњих дела в/No 1212* од 3. децембра 1852. године.

Тумачење је садржало неколико квалитетних решења. Олакшана је позиција виших судова, који су ослобођени испитивања формалног аспекта жалбе. Правило да се жалбе на одлуке нижег суда подносе њему самом и данас је једна од основних процесних норми,²² што показује да је захваљујући и овом тумачењу грађанско процесно право Србије из доба уставобранитеља учинило корак напред ка принципима савременог парничног поступка. Разноликост у подношењу појединих врста правних лекова на различите судске одлуке, у којој се адресати правних норми и судови несумњиво не би добро снашли, овде је изостављена, а материја је уређена на крајње поједностављен начин. Исто тако, Савет и кнез су, без обзира на постојање одговарајућег прописа, уврстили и објашњење поступка предаје жалбе на пресуду Врховног суда. Проширење опсега интерпретативног закона је свакако резултат Саветовог запажања да постоји правна празнина слична оној из молбе Министарства и жеља да се њеним попуњавањем предупреду могуће будуће недоумице.

Уз све квалитете које поседује, у интерпретативном закону проналазимо и два пропуста. Нејасно је због чега законодавац није остао доследан начелу израженом у чл. 1 тумачења и предвидео да се жалбе на одлуке Врховног суда могу непосредно подносити Министарству правде или кнезу. Сумњамо да би раздвајање списка правног лека допринело да кнез стекне потпуније знање о случају, јер део документације ни изблиза не даје целовиту слику предмета. Поред тога, поновно сједињавање аката нужно захтева и још једно слање, што повећава вероватноћу оштећења или губитка списка. Напослетку, тумачење доноси и један пропуст формалног карактера – нарушава једнообразност у поступању са истоветним ситуацијама и поткрепљује тезу да је законодавцима савремено правничко размишљање, које се састоји у формулисању што општијих норми, још увек било страни.

Шта је навело Савет и кнеза да се определе за овакав став није познато. Могућ одговор се вероватно крије у значају Врховног суда као установе; пошто је била реч о незадовољству одлуком трећестепеног суда (и једине судске инстанце ниже од кнеза), који својим радом треба да служи за пример нижим судовима, природно је да са сваком жалбом на његов рад што пре буде упозната „врховна размотрителна власт“.

IV

Треће и последње тумачење датира из 1851. године. Пратећи одвијање парница Министарство правде се уверило да неке парничне странке нису у могућности да одговоре на захтев из чл. 54 и 55

²² Вид. чл. 364 ЗПП, СГРС 125/04.

УОС да жалба буде поднета у року од осам дана од достављања пресуде, зато што им је место становања знатно удаљено од седишта суда. Оваква одредба је и неправична, пошто странка која станује у месту суда може чак 7 дана да размишља о садржини жалбе и жалбеним разлозима, док она чије је место становања удаљено мора да у кратком року уложи жалбу, јер се у супротном излаже ризику да пропусти законски рок. Неправичност постаје тим већа ако се узме у обзир да жалба странке може да буде основана. Исто тако, поставило се и питање како ће страни држављанин или поданик Србије који борави у иностранству задовољити рок узакоњен УОС.

Министарство је изнело и своје виђење решења проблема. Кад већ чл. 36 Устава допушта само осмодневни рок за жалбу на пресуде окружних судова, моли да се у „призреније“ узме удаљеност стана странке или пак пропише да незадовољство не мора да буде изјављено суду који је решавао о предмету, него и „наравном“ суду (суду надлежном према месту становања, прим. У. С.), а тако изјављена жалба ће се сматрати за благовремену ако је поднета у року од осам дана.²³

Обраћање Министарства Савету било је разложно само у одређеној мери. Строге одредбе УОС су сигурно погађале странке с пребивалиштима удаљеним од седишта судова, а пропис није остављао много простора за екстензивно тумачење. Међутим, према слову *Уредбе о акторској кауцији и парничном пуномоћнику странаца* (1851, у даљем тексту: *Уредба*),²⁴ улога парничног пуномоћника странаца је била да обавља парничне радње уместо свог властодавца, па се не види разлог због кога би улагање жалбе представљало изузетак од општег правила.

Молба је пристигла у Савет 7. јуна. У прилично кратком року након пријема, 26. јуна, Савет је поводом ње одржао седницу. На седници је донета одлука да се „не вређајући касатељну уредбу парничним странама у овом помоћ учини“, уз истовремену жељу да се судови, „којих се ствар не тиче“, сачувају од превеликог посла. Чланови 54 и 55 УОС убудуће ће се тумачити тако да се за благо-

²³ Како ни ова молба није сачувана у изворима, и до њене садржине смо дошли посредним путем — уз помоћ података из деловодног протокола, протокола седнице Савета и текста тумачења објављеног у Зборнику закона. Вид. Архив Србије, ДС, ДПДС (1851), бр. 487; *Протокол седнице ДС No 487 од 26. јуна 1851. године*, л. 23; *Зборник закона VI*, стр. 40-41.

²⁴ Уредба о акторској кауцији и парничном пуномоћнику странаца је донета 5. марта 1851. године и обавезала страног држављанина који жели да покрене парницу у Србији да, сам или преко неког српског поданика, положи одређену своту новца као гаранцију да ће у случају губитка парнице од њега моћи да се наплате трошкови поступка и судске таксе (тзв. акторска кауција). Према истом пропису странци су били и у обавези да у Србији имају пуномоћника за вођење парнице. Садржину Уредбе вид. у *Зборнику закона VI*, стр. 10-12.

времено изјављену жалбу сматра и она која је у осмодневном року предата пошти на повратни рецепис. Исти режим важиће и за реплике, дуплике и остале писане поднеске парничних странака. Али, овом погодношћу страни држављани неће моћи да се користе, јер им Уредба наређује да за вођење парнице овласте пуномоћника, чије пребивалиште није далеко од места седишта суда.²⁵

Кнезу је акт Савета пристигао 6. јула. Владалац је донео одлуку о Саветовој представи у приближно истом року у коме је он одлучио о молби Министарства. Дана 25. јула он је дао сагласност на нацрт тумачења и наредио да се о његовој садржини обавесте министарства правде и финансија.²⁶

Тек овај интерпретативни закон може се изједначавати са данашњим аутентичним тумачењима правних норми. Ни на који начин не мењајући тумачено устројство, Савет је само прецизирао одредбу једног његовог члана.

Тумачење у првом реду помаже парничарима, зато што им даје дужи рок за израду жалбе и размишљање о жалбеним разлозима, а у исто време олакшава коришћење правног лека; уместо да преваљује дуг и скуп пут до места седишта суда, парничној странци је довољно да „незадовољство“ (жалбу) преда пошти. Сагласно елементарном принципу правичности да неједнако треба третирати неједнако, Савет је правилно проценио да страном држављанину никако не може да стоји на располагању повољнији начин за предају жалбе, пошто већ има пуномоћника коме ништа не стоји на путу да уложи правни лек у законском року. Помена је вредно и то што је Савет прописао да ће се правило које важи за жалбе протезати и на све остале представке парничних странака у писаној форми и тако попунио још једну законску празнину.

Попут свих осталих тумачења, и ово је садржало извесне недостатке, који су претили да у будућности успоре рад судова. Иако је и у време доношења интерпретативног закона постојало препоручено слање пошилики,²⁷ Савет се одлучио за решење према коме је довољна било каква предаја жалбе пошти, што је за собом повлачило и спорији пут поднеска до суда. Нема сумње да је таква одредба отворила врата одужењу парничних поступака и неизвесности у односима између странака, а судовима ставила у изглед претрпаност предметима. Са сигурношћу се може тврдити да је и овај део тумачења један од узрока нагомилавања парница и неефикасности уставобранитељског судства, о којима говори Слободан Јовановић.²⁸

²⁵ АС, ДС, *Протокол седнице ДС* No 487 од 26. јуна 1851. године, л. 23.

²⁶ АС, *МИД В, ДПМИДВ* (1851), бр. 591.

²⁷ Вид. члан 6 *Поштанске уредбе* (1849), *Зборник закона V*, 65.

²⁸ Опширније о овом проблему судова уставобранитељске Србије вид. у С. Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд 1925, 16 26 репринт Београд 1990, 39 48.

V

На основу изложених текстова тумачења и њихових анализа можемо извући неколико закључака.

Једини иницијатор тумачења је Министарство правде. То је разумљиво, будући да је ово тело било надлежно да прати примену правних прописа и утврди тешкоће које се јављају у вези с њом. Подношене молбе за тумачењем само су донекле оправдане, јер је недоумице делимично проузроковало и непознавање права, којим су се одликовали државни органи. Све три недоумице су се односиле на поступак по правним лековима, тј. улагање жалбе, што говори да су управо с поимањем тог дела парнице адресати прописа и судови имали убедљиво највише тегоба. Посматране очима данашњег правника, питања зачуђују једноставношћу и показатељ су степена развоја права Србије средином XIX века.

Околност да су поједине одредбе устројстава тумачене и по два пута указује, с једне стране, на недовољну стручност државних органа, немоћних да се изборе са законским празнинама, али и својства самих правних аката, који су непотпуно регулисали друштвене односе и остављали читав низ нерешених питања у само једном од својих чланова. Сва тумачења дата су у периоду између 1849. и 1852. године, у средини владавине кнеза Александра Карађорђевића. Може се претпоставити да се тумачења појављују баш тада, јер је требало да протекне неколико година од доношења устројстава да би законске празнине изашле на видело.

Пада у очи да су два законодавна фактора (Савет и кнез) углавном била сагласна око садржине тумачења, а једина несугласица превазиђена је већ после прве исправке интерпретативног закона. Неслагања су ретка зато што материја о којој је одлучивано није била подобна да изазове конфликте, мада није на одмет напоменути да су устројства тумачена у годинама када су односи између Савета и кнеза били хармонични.²⁹

Како „толковања“ углавном истовремено представљају и допуне устројстава, она само делом одговарају савременом појму аутентичног тумачења правне норме.

Текстови интерпретативних закона иду у корист адресатима правних норми и својим решењима осавремењују парнични поступак. Пракса да се правна норма уз тумачење истовремено допуњава или тумачи шире него што је Министарство тражило, смањивала је „опасност“ од нових молби за објашњењем њене садржине. Али, жеља

²⁹ До каквих су последица на пољу законодавне делатности доводили сукоби између кнеза и Савета најбоље илуструје препирка у вези с потребом кодификације кривичног права. Више о томе вид. Д. Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш 1991, 67-69.

да се изађе у сусрет интересима парничних странака резултирала је решењима која су претила да веома одуже парницу. Законодавцима се у појединим случајевима могу спочитати нејасно изражавање, као и неконзистентност у нормирању једнаких ситуација.

Пажљиво одмеривши све добре стране и недостатке интерпретативних закона, може се закључити да су они, без обзира на извесне слабости, својим одредбама ипак дали важан допринос изградњи грађанског процесног права и правног поретка Србије у XIX веку уопште.

Uroš Stanković, LL.M.

Assistant Lecturer

University of Novi Sad Faculty of Law

PRINCE ALEKSANDAR KARAĐORĐEVIĆ AND THE STATE COUNCIL AS THE INTERPRETERS OF THE CIVIL PROCEDURE STATUTES

Summary

The reign of Prince Aleksandar Karađorđević (1842–1858) was marked by the intensive legislative work and creation of judicial system. State bodies in charge with enforcement of the new laws and regulations, had often requested from the legislative branch, i.e. from Prince Aleksandar Karađorđević and the State Council, to issue authentic interpretations of the legislative acts. Among the acts that were construed by Prince and the Council are: *District Court Statute* of 1840, *Supreme Court Statute* of 1846 and *Appellate Court Statute* of 1846; with special emphasis to the statutory rules of civil procedure.

Statutory interpretations date back to the period between 1849 and 1852. The author carefully scrutinizes these interpretations, considers their advantages and imperfections, and indicates that they only partially abide by the contemporary rules of interpretation. The author concludes that authentic interpretations of the statutory rules of civil procedure, issued by Prince and the State Council, played a significant role in development of Serbian civil procedure in XIX century.

Key words: *State Council. – Prince Aleksandar Karađorđević. – Authentic interpretation of law. – Court Statutes.*